

MEIE MUINASLINNUSED JA MUINSUSKAITSE

Ulla Kadakas, Toomas Tamla

MUINASLINNUSTE TÄNAPÄEV

Eesti arheoloogiapäränd on rikkalik ja mitmekesine, kuid muistse monumentaalarhitektuuri ainsate näidistena on tänapäeva maastikul alles linnused¹. Kui palju muinaslinnuseid Eestis oli, ei oska vist keegi öelda. Mälestisena on neid riigi kaitse all 124, neist 103 on klassikalises mõttes linnused ja ülejäänud 21 pelgupaigad. Aeg-ajalt avastavad arheoloogid mõne linnuse juurde ja praegugi ootab kaitse alla võtmist kümnekond uut linnamäge. Tegelikult pole seda palju. Näiteks Lätis on teada üle 400 ja Leedus üle 800 muistse linnusekoha.

Kuigi meie linnustest on järel ainult murukamaraga kattunud vallid, on need hindamatud teadusallikad, sest kirjalike allikate puudumise tõttu kõnelevad just need muistsest ühiskonnast, asustusest, sõjandusest ja rahva eluolust. Teisalt on linnused hiilgav näide rahva mälu säilimisest. Kui näiteks muistsest vabadusvõitlusest või jüriöö ülestõusust pole mälestustes jälgegi alles, siis linnuseid pole kunagi päris unustatud. Osa neist jäi kasutusse rahvakogunemise, jaanitule- või pühapaigana, mõnes kohas rajati sinna külakalmistu. Ja kui mitte mujal, siis on mälestus säilinud muistse kohanimel: linnamägi, linnaase, maalinn, Kalevipoja säng, taramägi, tantsumägi jms.

Veidi vähem kui kolmandik linnuseid on suurtest puudest ja võsast puhastatud ning maastikul hästi vaadeldavad. Teisel kolmandikul kasvab vallidel puid ja võsa, kuid siseõu on vähemalt osaliselt lage. Ülejäänud asuvad metsamaal ja on raskemini vaadeldavad. Siiski on suurem osa linnustest ka praegu kõigile juurdepääsetavad.

MIDA TOHIB, MIDA MITTE?

Meie linnuste säilitamiseks pole õieti vaja palju teha, sest arheoloogilised kihid säilivad maa sees vaatamata sellele, kas seal kasvavad puud ja põõsad või kas inimesed seal käivad või mitte. Siiski on nende väärtuste paremaks esiletoomiseks vajalikud korrapärased raietööd ja niitmine. Samuti võib linnustel karjatada loomi eeldusel, et loomad valles ja õuepinda katki ei talla.

Küllastajate teenendamiseks mõeldud rajatised – laudad, pingid, lava, käimlad jm – tuleb kavandada maa-pealsete konstruktsioonidena. Vallidele minekuks on soovitatav rajada käidavamatesse kohtadesse treppe. Valliharjadel kulgevad jalgrajad tuleks varingute vältimiseks korrastada ja vajaduse korral katta sobiliku loodusmaterjaliga: paeses piirkonnas paeplaadide või -killustikuga, mujal

maakivide või puukoorepuruga.

Linnus räägib kõige paremini ja ehedamalt enda eest ise. See tähendab seda, et linnustele ei ole lubatud rajada vaateid varjavad uusrajatisi ega valliharjale viivaid pändusi. Huvi korral on lubatud valles väljastpoolt valgustada – seda on kavandatud näiteks Varbola ja Muhu linnusel.

Seni on meie linnused üldjuhul tähistatud ainult riikliku mälestise tähisega. Kindlasti on teretulnud ka koha ajaloo rääkivad teabetahvlid ja uued nutikad elektroonilised lahendused küllastajate teavitamiseks.

KAS MINEVIKU VÄÄRIKAD TUNNISTAJAD VÕI TÄNAPÄEVA TURUNDUSOBJEKT?

Kultuuripäränd ei pea olema pelgalt mineviku säilitamine tuleviku jaoks, vaid seda võiks ka meie põlvkond uurida ja nautida. Mida rohkem ajalookihte igapäevases maastikus on, seda rikkamad me oleme.

Traditsiooniliselt on linnused olnud kogukonna kooskäimise kohad, sest need sobivad rahvapüüde, kontsertide ja laatade korraldamiseks, samuti matka sihtpunktiks. Vähemalt pooltel Eesti linnustel on lõkkekoht ja pikniku pidamise võimalus, mõnele on rajatud laulu- ja tantsuplats, teisel lähevad linnusest üle matka- ja spordirajad. Varjuküljena tuleb märkida, et pisut vähem kasutatavatel linnustel on mõnel pool hakatud vallidel rallima maastikusõidukitega, samuti on tuvastatud elektroonilise otsivahendi kasutamise ebaseaduslikke juhtumeid.

Tõeliselt aktiivses kasutuses nii turismiobjektina kui ka ürituste toimumispaigana on siiski ainult kümnekond linnust. Näiteks toimub meie suurimas maalinnas Varbolas Märjamaa valla ettevõtmisel sel aastal juba 20. korda rahvusvaheline puuskulptuuride valmistamise suurüritus „Varbola puu“, samuti kohaliku või piirkondliku tähtsusega ettevõtmisi.

Riigimetsa Majandamise Keskus on 2015.–2018. aastaks koostöös Tartu Ülikooli Viljandi kultuuriaakadeemia, Soome Metsavalitsuse ja Soome ränduskõrgkooliga Humak saanud rahastuse projektile „Lights On!“. Selle raames luuakse ühine Eesti ja Soome ajalooäärtusega turismiobjektide võrgustik. Eestis kavandatakse mitmesuguseid tegevusi Varbola, Lõhavere ja Neeruti linnamäel.

Eeskujuks võiks võtta Saaremaa, kus loodeti leida rahastust kümnest linnusest koosnevale turismirajale. Ehkki seekord projekt toetust ei leidnud, liitis selle ettevalmistus Saaremaa vallad ühistegevusele ning paljud

(1)

(2)

(1) Valjala maalinn Saaremaal. Foto Armin Rudi (2) Lõhavere linnamägi Viljandimaal. Foto Anne Kivi

(3)

(4)

(3) Kassnurme linnamägi Jõgevamaal. Foto Toomas Tamla (4) Põide linnus Saaremaal. Foto Keidi Saks

asjad said koos läbi mõeldud ja sõnastatud.

Viimasel ajal räägitakse üha rohkem vajadusest meie kultuurimälestisi paremini turustada, rajada neile teemaparke ja rekonstruktsioone. Aeg-ajalt võib isegi kuulda kavadest ehitada taas üles mõni muinas- või keskaegne linnus. Siinkohal tuleb märkida, et meie muinaslinnad on kõige mõjuvamad oma eheduses. Neid ei ole vaja koorjata rajatiste ega rekonstruktsioonidega, mis püüavad omaaegset tegelikkust moonutatult järele aimata.

Hoopis väärkam on neid hoida ja tutvustada just sellisena, nagu nad on aastasadu seisnud. Sellelaadilise tegevuse suurepärane näide on Jõgevamaa Metsaseltsi hooldatav Kassnurme Kalevipoja säng. Hästi korrastatud linnamägi koos lähedusse püstitatud võimaliku muinaslinnuse rekonstruktsiooni ning taaskasutusele võetud aja-

loolise hiie ja ohvrikividega on saanud armastatud paigaks nii ümbruskonna rahva, ajalooliste aegade taaskehastajate kui ka muinasjutuliste rollimängude korraldajate jaoks.

¹ Eesti muinaslinnuste uurimise kohta vt: Tõnisson, E. Eesti muinaslinnad. – Mäesalu, A., Valk, H. (toimetanud ja täiendanud). Muinasaja Teadus 20. Tartu-Tallinn, 2008.